

FUND OG FORSKNING

I DET KONGELIGE BIBLIOTEKS

SAMLINGER

Bind 45

2006

With summaries

KØBENHAVN 2006

UDGIVET AF DET KONGELIGE BIBLIOTEK

Om billedet på papiromslaget se s. 135.

Det kronede monogram på kartonomslaget er tegnet af
Erik Ellegaard Frederiksen efter et bind fra Frederik III's bibliotek

Om titelvignetten se s. 129.

© Forfatterne og Det Kongelige Bibliotek

Redaktion: John T. Lauridsen

Redaktionsråd:

Ivan Boserup, Grethe Jacobsen, Ingrid Fischer Jonge,
Erland Kolding Nielsen, Niels Krabbe,
Stig T. Rasmussen, Marie Vest

Papir: Munken pure 120 gr.
Dette papir overholder de i ISO 9706:1994
fastsatte krav til langtidsholdbart papir.

Grafisk tilrettelæggelse: Jakob K. Meile
Tryk og indbinding: Richard Larsen Grafisk A/S

ISSN 0060-9896
ISBN 87-7023-713-1

ARS APODEMICA

ALBERT MEIER OG KUNSTEN AT REJSE I RENÆSSANCEN

AF

ELSA CRISTINA DE LIMA AGRA AMORIM BRANDER

I Det Kongelige Biblioteks ældre samlinger findes et værk dateret 1587, der med sine 122mm x 63mm mest af alt minder om en uanselig bønnebog, hvis det ikke lige var for dets verdslige indhold! Værket, der har titlen *Methodvs describendi regiones, vrbes & arces.*, er skrevet af den slesvigske præst Albert Meier (1528-1603). Ved en rask bladren afslører indholdet 11 afsnit med udfordrende titler såsom *Cosmographica*, *Astronomica*, *Chorographica* og *Topographica*. Imidlertid er det hverken en bog om astronomi eller geografi, læseren bliver præsenteret for. I stedet falder dette "beskedne" skrift ind under en aldeles overset genre, nemlig *ars apodemica* eller apodemik.¹

Indledningsvist identificeres genren som samlingssted for metodologiske værker, der har med rejsen at gøre. Apodemikken opstod i 1500-tallet i forlængelse af et udtalt europæisk behov for at klarlægge såvel de teoretiske som de pragmatiske grundregler for rejser indenfor og udenfor det europæiske kontinent. Ifølge den østrigske kultursociolog Justin Stagl havde genren sin oprindelse i Tyskland, Italien og Frankrig grundet en fordelagtig sammenslutning mellem den tyske forkærlighed for didaktik kombineret med italiensk realisme og fransk metodik.² Dette er imidlertid ikke ensbetydende med, at

¹ Min undersøgelse har vist, at en direkte oversættelse af begrebet *ars apodemica* ikke findes på dansk. Begrebet er oversat til tysk, fransk og engelsk som henholdsvis *Reisekunst*, *art de voyager* og *art of travel* men en ellers oplagt skandinavisk pendant eksisterer hverken i *Ordbog over det Danske Sprog* eller i beslægtet norsk og svensk litteratur. På dansk er genren *ars apodemica* oversat med bl.a. *Rejseførere*, *Om at rejse* og *Anvisninger til at rejse*. En sådan terminologi er efter min mening ikke tilfredsstillende, eftersom den ikke dækker genren. Som et eksempel favner betegnelsen *Rejseførere* ikke den kategori af *ars apodemica*-værker, der alene berører rejsens etiske og moralske problematikker. Af denne grund har jeg valgt at bruge begrebet *apodemik* som betegnende for genren.

² Justin Stagl: *The History of Curiosity. The Theory of Travel 1550-1800*, Chur 1995, s. 70.

apodemikken ikke bredte sig til de øvrige europæiske lande, som fx England, Holland og Spanien. Også Danmark har bidraget med centrale diskussioner om de etiske fordele og ulemper, som alle rejser i princippet indebærer. Et eksempel herpå er *Oratio valedictoria de questione ille* (1601) et apodemisk værk skrevet af den danske lensmand Kjeld Krabbe.

Formålet med denne artikel er dels at introducere enkelte af de problematikker, der hæfter sig ved den apodemiske genre, dels at redegøre for de centrale kriterier som Albert Meier opstillede angående rejsen som forskningspraksis. Ved at sætte værket ind i en europæisk idéhistorisk kontekst, søges der desuden at klarlægge centrale kriterier for genren i perioden. Afslutningsvis afsløres de forventninger og krav, der lå bag Albert Meiers udformning af et metodisk redskab med henblik på undersøgelsen af eksotiske lande og folk i slutningen af 1500-tallet.

Apodemikkens frembrud

Justin Stagls bibliografiske indsamling af europæisk apodemik indledes med *A projectione ad Des. Erasmus hodoeporicom* (1518), et værk skrevet af den tyske humanist Helius Eobanus Hessus (1488-1540) og afsluttes med *Guide Reichard* (1859), et posthumt værk af den tyske bibliotekar Heinrich August Ottokar Reichard (1751-1828).³ Ifølge Stagl tager apodemikken afsæt i samspillet mellem den voksende mængde empirisk viden i 1500-tallet og fire lærde humanisters diskussioner om og interesse i at organisere denne viden. Disse mænd var den tyske juraprofessor Hieronymos Turler (c.1520-c.1602), der i 1574 udgav *De peregrinatione et agro Neapolitano*, og den tyske mediciner Hilarius Pyrckmair, som udgav *Commentariolus de arte apodemica* i 1577, den schweiziske mediciner Theodor Zwinger (1533-1588), der affattede værket *Methodus apodemica*, udgivet i Basel, ligeledes i 1577 og endelig den hollandske jurist Hugo Blotius (1534-1608), som udarbejdede *Tabula Peregrinationis continens capita Politica*, udgivet posthumt i Nürnberg i 1629.⁴

Som central målsætning for de lærde, der i 1500-tallet begyndte at udarbejde apodemik, var dels en udpræget interesse for rejser, her-

³ Justin Stagl: *Apodemiken. Eine räsionierte Bibliographie der reisetheoretischen Literatur des 16., 17. und 18. Jahrhunderts*, Paderborn 1983.

⁴ Stagl 1995, s. 57-65.

under i særdeleshed studierejser, den såkaldte *peregrinatio academica*, til Italien og Frankrig, dels et behov for at forbedre og hermed effektivisere både indsamlingen og bearbejdningen af vigtige informationer om fremmede lande og folk. Turler, Pyrckmair, Zwinger og Blo-tius var berejste mænd; de havde undervist i forskellige europæiske universitetsbyer som fx Padua, Basel og Paris. Det var således i renæssancens mest velansete akademier, at apodemikken så dagens lys.⁵

Apodemikken som pædagogisk lære

Som allerede nævnt består apodemikken af rejsemetodiske værker, der omhandler såvel de teoretiske som de praktiske etaper af enhver rejsepraksis. Min undersøgelse af europæisk apodemik har vist, at genren generelt kan deles i to grupper. I den første gruppe tager værkerne overvejende udgangspunkt i den pragmatiske systematisering af selve rejsen. Her udarbejder forfatterne ofte lange og til tider monotone lister over, hvilke lande og byer den rejsende bør rette sin opmærksomhed mod, og opstiller mere eller mindre udførlige instrukser angående de konkrete eksemplarer af fx faunaen og floraen, som skal indsamles. Albert Meiers værk falder netop indenfor denne gruppe.

I den anden gruppe af apodemiske værker er det overvejende filosofiske refleksioner omkring det at rejse, der er det centrale grundtema. Her fremlægger forfatterne hovedsageligt rejsens ideale målsætninger samt de formelle og de praktiske kompetencer, som rejsende skal tilegne sig både før og under rejsen. Et eksempel herpå er den danske lensmand Kjeld Krabbes (1583-1612) afskedstale ved Wittenberg universitet, nemlig *Oratio valedictoria de quæstione ille* (1601), hvori forfatteren bl.a. diskuterer de vigtige forskelle mellem

⁵ Der gøres opmærksom på, at det latinske begreb *ars* eller kunst i denne sammenhæng alene skal forstås indenfor renæssancens kontekst, dvs. *metode*. Som betegnelse fik begrebet *metode* større indflydelse i det ellers indelukkede latinske ordforråd takket være ramistiske lærde som fx matematikeren Rudolph Snell (1546-1613), der advokerede for det græske begreb ved at gøre opmærksom på, at i det forelå allerede tanken om en genvej (meta – ad og odos – vej) til ny viden. Neil W. Gilbert: *Renaissance Concepts of Method*, xx 1960, s. 65. Det er desuden vigtigt at fremhæve, at ramismen ikke skelnede mellem kunst (*ars*) og videnskab (*scientia*). Med andre ord var ramismen en metode udarbejdet mhp. at anskueliggøre, herunder nyorganisere, ny viden. Steen Ebbesen og Carl Henrik Koch: *Dansk filosofi i renæssancen 1537-1700*, 2, 2003, s. 241.

almene rejsende, det vi i dag kalder turister, og studierejsende. Krabbes grundsyn er stærkt præget af Platons overvejelser omkring fire typer rejsende; handelsrejsende, turisten, diplomaten og den lærde rejsende.

Platon havde i værket *Lovene* kraftigt kritiseret de rejsende, der lod sig rive med af sansernes flygtighed, da sanserne, ifølge filosoffen, stred mod enhver form for fordybelse. Derfor var den lærde rejsende den eneste af de fire typer rejsende, der rejste for kundskabens skyld.⁶ Den lærde rejsendes videnskabelige og politiske nytteværdi er her fremtrædende, idet den rejsende ikke alene anskaffer sig ny viden om eksotiske riger, men han bringer den tilmed tilbage til sit eget folk, og sidstnævnte er vigtigt for Platon.⁷ Inspireret af Platon fremlægger Krabbe i *Oratio Valedictoria* vigtige argumenter for, at studierejsende alene bør stræbe efter dannelse og lærdom (eruditio) ved at fordybe sig under hele rejseopholdet. Hos Krabbe forstås fordybelse som erkendelse; den rejsende bør altid forhøre sig om fremmede menneskers virksomhed, dets kultur. For som Krabbe understreger, er studierejsende på ingen måde turister, det vil sige individer, der rejser for kun at iagttage.⁸ I den anledning præciserer Krabbe i sit værk genstandene for den rejsendes metodiske undersøgelse - lige fra generelle spørgsmål om overordnede temaer såsom religion, kultur og naturhistorie til helt konkrete forespørgsler om nye lægemidler, landbrug og håndværk bare for at nævne nogle få.⁹

Som allerede nævnt havde Krabbe læst på Wittenberg universitet, som var en af de mest velansete læreanstalter i 1500- og 1600-tallet og et af de foretrukne universiteter blandt danske studerende.¹⁰ Derfor skal Krabbes afskedstale også ses som et direkte udfald af renæs-

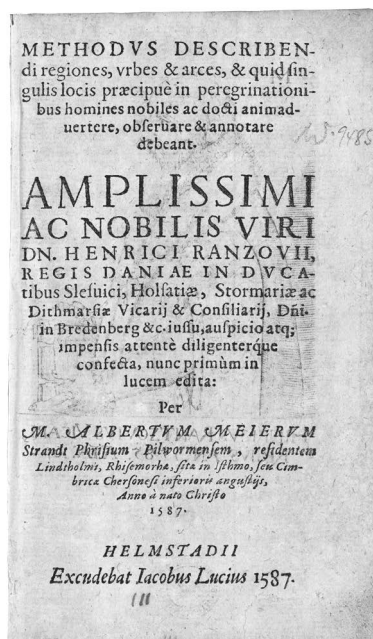
⁶ Platon: *Lovene*. Platons Skrifter. Udgivet ved Carsten Høeg og Hans Ræder, 1955, 10, 952-953C, s. 127-128.

⁷ Om formålet med udenlandsrejser skriver Platon: "For en Stat, der ikke kender noget til, om Mennesker er slette eller gode, vil aldrig, naar den holder sig isoleret, kunne være tilstrækkelig civiliseret og uden Mangler (...) For uden saadanne Undersøgelser og Studier kan en Stat aldrig bevare sin Fuldkommenhed, og heller ikke, hvis de foretages paa en daarlig Maade." Platon 1995, 950D, s. 125.

⁸ Det er vigtigt at have in mente, at etymologisk set kommer betegnelsen turist fra det græske *theoros*, det vil sige iagttager.

⁹ Kjeld Krabbe: *Oratio Valedictoria de quaestione ille*. An Ivveni stvdioso multùm sit peregrinandum, habita In frequenti literatibimorum virorum & juvenum consessu, Witebergæ publicè in Auditorio majori, hora 9.die 5. Majj, 1601, Witebergæ, Typis Meisnerianis 1601, s. B-C.

¹⁰ Vello Helk: *Dansk Norske Studierejser. Fra reformationen til enevælden 1536-1660*. Med en matrikel over studerende i udlandet, 1987, s. 21.

Titelbladet på den første udgave af Albert Meiers værk, *Methodus describendi regiones, urbes & acres...*, Helmst., 1587.

sancens pædagogiske lære, der så verden som den bog, den studerende skulle lære at aflæse. Krabbes tekst vidner derfor om en erklæret intellektuel og pragmatisk åbenhed med rødder i renæssancens kosmopolitiske anskuelse, inspireret af stoiske tænkere fra antikken som fx Seneca. Det er således ikke tilfældigt, at Krabbe adskillige gange nævner den romerske filosofers lære i sin afskedstale. Krabbes *patria mea totus hic mundus est* (hele verden som mit fædreland) er ikke alene direkte taget fra *Epistolae Morales*,¹¹ men er også en opfordring til såvel geografisk som åndelig frisind tværs over de nationale grænser.¹² Dannelsesrejsen bliver i renæssancen et af de fundamentale redskaber for mennesket til at akkvirere ny viden. Det er indlysende, at i kravet om, at enhver (studie)rejse skulle være en velovervejede proces med to centrale mål; indsamling af empiri og intellektuel udbytte, afspejles Krabbes syn på rejsens pædagogiske sigte. Dannelsen af unge adelsmænd indenfor hjemmets og fædrelandets rammer var i renæssancen blevet utilstrækkelig. Det samme gjorde sig gældende for den boglige viden; at forstå verdenen betød at mærke denne selv samme verden.

¹¹ Seneca: *Epistolae Morales. Moral Essays*, 3, London, 1932, s. xxviii.

¹² Krabbe 1601, s. A4.

Den humanistiske dannelse bliver i denne henseende ensbetydende med en dragen ud i den store verden, en risikotagen. Krabbe som andre apodemiske forfattere fra hans tid var bevidst om en verden, der var i konstant såvel fysisk som åndelig udvidelse og forandring. For humanisterne så ikke alene de geografiske grænser udvide sig, men de blev også bevidste om, at der måske var nye lande, nye mennesker og dermed ny viden i vente. Når rejsen fik en så betydningsfuld plads i renæssancen skyldtes det, at humanisterne indså de kvaliteter som rejsen havde for menneskets selvudvikling. I kontakten med andre verdner kunne det europæiske menneske realisere sig selv gennem berigende udfordringer og erfaringer. Det er i denne kontekst Krabbes og Meiers rejsemetodik skal forstås.

Albert Meiers rejsemetodik

I 1587 udgiver den slesvigske præst Albert Meier det apodemiske værk *Methodus describendi regiones, vrbes & arces, & quid singulis locis præcipue in peregrinationibus homines nobilis ac docti animadvertere, observare & annotare debeant* (Metode til skildring af egne, byer og bygninger samt særlige steder som noble og lærde bør være opmærksomme på at observere og nedskrive på udlandsrejser).¹³ Den første udgave er dediceret den danske humanist Henrik Rantzau (1526-1598), der var vicekonge i Holsten.¹⁴ Meiers anden udgave (*Methodus apodemica*) blev udgivet i Leipzig i 1588 og blev denne gang kommissioneret af selve Rantzau.¹⁵ I 1589 oversatte og udgav englænderen Philip Jones Meiers værk, som udkom med titlen *Certaine briefe, and speciall*

¹³ Albert Meier: *Methodus describendi regiones, vrbes & arces, & quid singulis locis præcipue in peregrinationibus homines nobiles ac docti animadvertere, observare & annotare debeant*. Amplissimi ac Nobiliss. Viri, Dn. Heinrici Ranzovii, Regis Daniæ in Ducatibus Slesvici, Holsatiæ, Stormariæ ac Dithmarsici Vicarij & Consiliarij, Domini in Bredenberg, & c. auspicio atq; impensis attentè diligenterque confecta, nunc primum in lucem edita Per M. Albertum Meierum Strandt Phrisium Pilwormensen, residentem Lindtolm, Rhisemorha, sita in Isthmo seu Cimbricæ Chersonesi inferiorum angustus, Helmstadii 1587.

¹⁴ Der findes tillige i denne første udgave en kobberstikning af et portræt af Henrik Rantzau.

¹⁵ Albert Meier: *Methodus Apodemica, sev Peregrinandi, perlustrandi q regiones, vrbes & arces ratio*. Ampliss. et Nobiliss. Viri, Dn: Heinrici Ranzovii, Regis Daniæ in Ducatibus Slesvici, Holsatiæ, Stormariæ ac Dithmarsici Vicarij & Consiliarij, Domini in Bredenberg, & c. auspicijs edita per M. Albertum Mejerum Strandt Phrisium Pilwormensen, Lipsiæ 1588.

*Instructions for Gentlemen, merchants, students, souldiers, marriners & co.*¹⁶ Meiers sidste udgave udkom i Leiden i 1699 i Thomas Crenius' værk *De eruditione comparanda*.¹⁷

Albert Meiers interesse for at affatte et apodemisk værk stammer utvivlsomt fra hans lidenskab for rejser. Meier havde gentagne gange, dog uden held, udtrykt et ønske om at deltage i Frederik 2.s og Christian 4.s planlagte togter til Grønland, hvor forfatteren havde udset sig selv til posten som biskop i det såkaldte mægtige Polarland. Men Meier interesserede sig også for andet end lige netop præstegerningen og udenlandsrejser. På listen over de fag, som han ofte forskede i, var matematikken, astrologien og ikke mindst alkymien. I det hele taget havde Meier en forkærlighed for mystikken, det hemmelighedsfulde og det dunkle i livet.¹⁸ Meier var utvivlsomt en mand præget af den tid, han levede i, hvilket tydeligt fremgår af opbygningen i værket *Methodvs describendi regiones, vrbes et arces*, der har tydelige rødder i ramismen. Denne forbindelse til ramismen kræver her en kort forklaring.

Meier og den ramistiske tradition

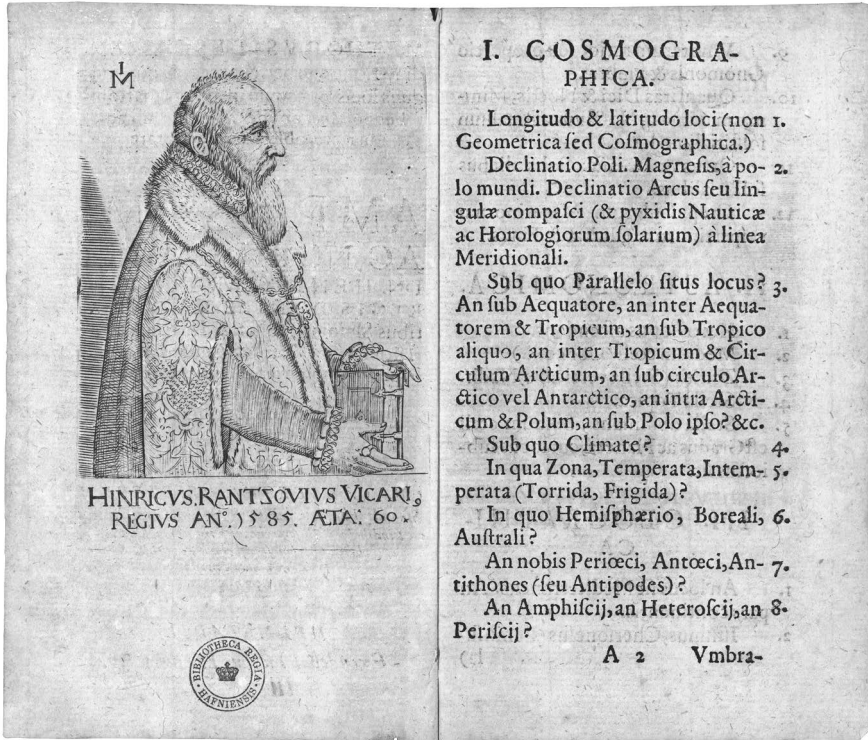
Ramismen var en filosofisk bevægelse fremmet af den franske reformerte Pierre de la Ramée (1515-1572) eller Petrus Ramus. Overordnet for den ramistiske bevægelse er, at den bygger på ideen om dels sund fornuft – alle der bruger deres sunde fornuft kan erkende sandhed –, dels på tanken om nyttighed – viden skal være praktisk anvendelig. Med andre ord havde ramismen ophævet en skelnen mellem teoretisk og praktisk viden.¹⁹ I praksis bestod den ramistiske metode i at bygge dikotomiske modeller i form af tabeller med et eksplicit formål og ideal, nemlig en logisk og pædagogisk organisering af det kendte: ved hjælp af en diagrammatisk og deduktiv systematisering af viden ønskede Ramus at forenkle enhver etape af den videnskabelige proces.

¹⁶ Albert Meier: *Certaine Brief, and Speciall Instructions for Gentlemen, merchants, students, souldiers, mariners, &c. Employed in services abroad, or anie way occasioned to converse in the kingdomes, and gouuernementes og forren Princes*, London 1589.

¹⁷ I Thomas Crenius' udgivelse optræder Henrik Rantzaus fejlagtigt som forfatter af *Methodvs apodemica*. Der findes tillige i Crenius' værk to lovtaler om Rantzaus' levned. Thomas Crenius: *De eruditione comparanda in humanioribus, vita, studio politico, cognitione auctorum item peregrinatione tractatus*, Lugdunum Batavorum 1699, s. 565-571.

¹⁸ Povl Engelstoft (red.): *Dansk Biografisk Leksikon*, 15, 1938, s. 441.

¹⁹ Ebbesen og Koch 2003, s. 242.

Tv.: Portræt af den danske humanist Henrik Rantzau (1526-1598). Rantzau var den danske konges statholder i hertugdømmerne Slesvig og Holsten og en af renæssancens store litterære mæcener. Meier tilegnede Rantzau flere af sine værker.

Th.: Værkets første kapitel, *Cosmographica* (Kosmografi), med de karakteristiske underrubrikker.

Metoden var ikke alene visuelt tilgængelig, fordi tabellerne på overbevisende måde bekræftede, at al kundskab kunne blive overskuelig, når blot den logiske praksis blev fulgt, men den ramistiske metode var også let at lagre i hukommelsen. Derfor var ramismen stærkt forankret i *ars memoriae*, en metode med rødder i antikken og især udbredt i middelalderen og renæssancen med henblik på en forbedring af hukommelsens ydeevne. Via billeder eller diagrammer kunne såvel jurister som foredragsholdere, til hvem *ars memoriae* oprindeligt var tiltænkt, både tilrettelægge og hurtigt danne sig et overblik over ny

viden.²⁰ Inspireret af den ramistiske metode, sikrede Meier sig både en organisering og en forenkling af viden med udgangspunkt i logikken. Det bør her understreges, at Meier ikke var enestående i sit valg af ramismen, eftersom metoden var ret udbredt blandt forfattere af apodemik, såsom hos tidligere nævnt Theodor Zwingers *Methodus apodemica* (1577).

Hos Meier forekommer den ramistiske tradition dels i den visuelle fremgangsmåde, hvorpå værket er opstillet, dels i dets opbygning som er deduktiv. Værket omfatter 11 afsnit, herunder (I) Kosmografi, (II) Astronomi, (III) Geografi, (IV) Chorografi, (V) Topografi, (VI) Natur, Land og Fæ, (VII) Søvæsen, (VIII) Statsvæsen, (IX) Skole- og Biblioteksvæsen, (X) Religion og, sidst men ikke mindst, (XI) Historie, herunder Særlige Begivenheder. Som ovennævnt beskrivelse viser, er kapitlerne organiserede mht. den rejsendes systematiske udforskning. Den rejsende skulle så at sige indlede undersøgelsen i verdensaltet (Kosmos) og afslutte den i et givet lands eller bys historiske og kulturelle overleveringer. Meiers ramistisk inspirerede opstilling var dermed umiddelbart udtænkt som et pædagogisk redskab til forbedring af den rejsendes analytiske formåen, dvs. til en effektivisering af den rejsendes indsamling af ny viden fra fremmede områder af jordkloden.

Et konkret eksempel på, hvordan den ramistiske metode blev brugt af Meier, fremstår i værkets sidste kapitel, nemlig *Historia specialis* (særlige begivenheder). Her opstiller forfatteren i alt 20 naturforhold, som den rejsende skulle kigge nærmere på, blandt andet monstre, vidundere, kometer, anselige formørkelser, storme, stormfloder og jordskælv! Et overblik over ovenstående punkter viser den ramistiske metode fuldt ud, idet et undersøgelsesområde øjeblikkeligt fremkalder det næste i hukommelsen – monstre (grimme) og vidundere (smukke); kometer (lys) og formørkelser (mørk), storm (luft), stormfloder (vand) og jordskælv (jord); altså i tilfælde af, at den rejsende ikke kunne huske et af de områder, han skulle undersøge, fx kometer (lys), men kunne huske formørkelser (mørk), ville han automatisk komme i tanke om dens modsætning, det vil sige lys, altså kometer. Nævnte eksempler bygger alene på en tiltænkt effektivisering og hermed forbedring af indsamling af viden under rejsen.

²⁰ Frances Yates: *The Art of Memory* (1966), London, 1996, s. 230.

Den ideelle rejsende

Som allerede nævnt opdelt Meier ethvert af de 11 afsnit i adskillige underpunkter. Det indledende afsnit Kosmografi (*Cosmographica*) var tiltænkt den rejsendes stedfæstelse af et givet område som fx et land, region eller by i forhold til et astronomisk orienteringssystem. Kapitellet omfatter derudover 12 underrubrikker. Eksempler på disse er; opmåling af længde- og breddegrader, bestemmelse af den magnetiske nåls deklination og bestemmelse af solhøjden. Fra dette planetariske afsæt anmodes den rejsende om at rette sin opmærksomhed på selve jordkloden, hvor definering af et givent områdes klima (fx tempereret, tropisk eller polar klima) og hemisfære (nordlige eller sydlige) samt opmåling af sommer- og vinter solhverv var afgørende for enhver geografisk beskrivelse.²¹

Ved at kigge nærmere på ovenstående opgaver, er det indlysende, at Meiers rejsende ikke var en hvilken som helst rejsende! Beherskelsen af astronomiske instrumenter som kompasset, kvadranten, sekstanten og soluret tydede på, at Meier som et af sine første prioritetskrav havde den rejsendes videnskabelige ekspertise i sinde. Naturligvis kunne alle rejsende ikke indfri et sådant forlangende, for mens det nemt kunne lade sig gøre at lokalisere et sted ved hjælp af kompasset, blev det straks sværere at håndtere mere udviklede instrumenter som fx kvadranten og sekstanten. Selvfølgelig ville Meier, i lighed med europæiske apodemiske forfattere fra sin tid, skitsere de uddannelsesmæssige fundament for den såkaldte europæiske *ideelle rejsende*. Et individ, der med et højtudviklet intellekt og en god fysik, ville kunne drage til selv de mest fjerne og ufremkommelige steder på jordkloden for at indhente ny viden.

Men Meiers rejsende skulle også kunne foretage andre undersøgelser end de rent naturvidenskabelige. Et eksempel herpå er kapitel VIII *Statsvæsen* (Polytica). Endnu en gang lægger Meier vægt på, hvordan den rejsende i praksis kunne bruge hukommelsesevnen til at

²¹ Albert Meier: *Methodus describendi regiones, vrbes & arces, & quid singulis locis præcipue in peregrinationibus homines nobiles ac docti animaduertere, obseruare & annotare debeant*. Amplissimi ac Nobilis Viri, Dn. Heinrici Ranzovii, Regis Daniæ in Ducatibus Slesvici, Holsatiæ, Stormariæ ac Dithmarsici Vicarij & Consiliarij, Domini in Bredenberg, & c. auspicio atq; impensis attentè diligenterque confecta, nunc primum in lucem edita Per M. Albertum Meierum Strandt Phrisium Pilwormensen, residentem Lindtolm, Rhisemorha, sita in Isthmo seu Cimbriciæ Chersonesi inferiorum angustus, Helmstadii 1587, s. A2.

forbedre resultatet af sine undersøgelser. Først og fremmest opdeler Meier kapitel VIII, *Statsvæsen*, i 15 underrubrikker, der tilsammen peger på anskueliggørelsen af den rejsendes observationer og beskrivelser. Forfatteren indleder undersøgelsen af et lands statslige og politiske forhold med at insistere på, at den rejsende anskaffer sig vigtige informationer om bl.a. folketal, sprog, dialekter, industri, møntenhed, regeringsform, institutioner, herunder biblioteker, oldtidsminder, sangskat, musik, videnskabelige redskaber (globusser, sekstanter, osv.) og artefakter.²² I Meiers rationalisering af ovennævnte undersøgelse foreligger et klart ønske om at give den rejsende det indtryk, at det ved hjælp af apodemikken var ret så praktisk og hermed ret så enkelt at indsamle så meget viden som muligt om fremmede landområder. Imidlertid synes Meiers metode at rejse et konsekvent problem, nemlig en indskrænkning af den rejsendes observation forstået på den måde, at de apodemisk opstillede diagrammer alene peger i retning af det, som forfatterne, og her i særdeleshed Meier, synes det var relevant at indsamle informationer om. Dette betyder, at den rejsende i princippet alene skulle fokusere på de retningslinier som Meier opstillede med det resultat, at den rejsende kunne overse andre relevante informationer.

I den rejsendes indsamling af ny empiri om fremmede lande og folk foreligger der også et tydeligt strategisk formål, idet den rejsende ved at blive vejledt til at søge konkrete oplysninger om fremmede lande, samtidig giver sit eget land vigtige strategiske informationer. Et eksempel herpå er kapitlet V *Topografi* (Topographica), hvor målet var undersøgelsen af topografien i både byer og landsbyer, det vil sige, om en given by ligger på et bjerg eller i en dal, om byens havne er bevogtede, om en bys befæstningsværker er beskyttede med artilleri, osv.²³ Naturligvis besad den almindelige rejsende i modsætning til militærpersoner eller diplomater større fordele, når det gjaldt "afhøringen" af fremmede informanter. Den almene rejsende ansås i modsætning til soldater eller gesandter som mindre farlig, hvilket også betød, at han nemmere kunne *integreres* i den lokale befolkning. Selvfølgelig tjente de strategiske, herunder logistiske informationer om et pågældende land de fleste europæiske regeringer, der hermed kunne holde øje med nabolandene eller få sig et overblik over potentielle kolonier.

²² Meier 1587, uden sidetal.

²³ Meier 1587, s. A4-A5.

Med blikket rettet mod verden - afsluttende bemærkninger

“I haue heard speech of a wise Gentleman of Naples, who sometime for a triall dismissed his son, and gaue him libertie to trauell to certaine other Citties, and territories of Italy, but without instructions, and vpon his returne, he made report that he had seene men, women, wals, houses, woods, and medowes, but of the state, manners, lawes, gouvernement and natures of the people, his simple wit could make no reasonable answeere. [...] Some by passing the seas, change ayres but not mindes, returning with brains nothing bettered, & spirits nothing quickned with the varieties of the world.”²⁴

Ovenstående citat fremhæver de problematikker som rejsende i renæssancen ofte sloges med; uden konkrete instrukser var det vanskeligt for de rejsende at forstå det fremmede. Ved at udarbejde en hensigtsmæssig metode mhp. udforskningen af fremmede dele af jordkloden sikrede Meier, at den rejsende gennem en metodisk undersøgelse videregav de observationer og erfaringer, som blev indsamlet under rejsen. Apodemikken, og i dette konkrete tilfælde Meiers apodemik, medvirkede i renæssancen til en sekularisering af rejsen og det fremmede. Fra at være en individuel indsats og ofte en planløs gerning blev rejsen i renæssancen et kollektivt og systematisk foretagende. Og dette fremhæves tydeligt hos Meier i form af en metode, hvis intention var at forenkle den rejsendes hverv. Hvor rejsen før renæssancen var en subjektiv og kontemplativ oplevelse (fx pilgrimsfærd), omdannes denne ved hjælp af apodemikken til en videnskabelig og udadrettet aktivitet (fx studierejser). Apodemikkens ærinde i 1500-tallet skal først og fremmest forstås som en syntese af praksis (rejsen) og metode (teori). Indsamling af viden skal realiseres på baggrund af målrettede observationer samt nedskrivning af vigtige informationer om fremmede landområder. Den apodemiske tradition har ikke alene åbnet den rejsendes bevidsthed mod nye verdner, men også forankret denne i et internationalt fællesskab. Kunsten at rejse er i denne ånd læren om at definere såvel intellektuelle som kulturelle grænser. Indenfor og udenfor Europa.

²⁴ Meier 1589, s. A3.

SUMMARY

ELSA CRISTINA DE LIMA AGRA AMORIM BRANDER: *Albert Meier and the Art of Travel (1587)*

Ars apodemica emerged in the 16th century as the result of an essential need for approaching and systematising knowledge acquired by means of travel. By developing methodologies of travel or ars apodemica, Renaissance scholars were implementing a reliable method to help travellers learn how to observe and gather valuable information about exotic worlds during their journey. Albert Meier (1528-1603), a minister living in the parish of Lindholm in the province of Schleswig, in the North of Germany, wrote in 1587 *Methodvs describendi regiones, vrbes & arces...*, a work that reflects the first steps on the road to the scientific discovery of the world, as well as the author's ambition to organise travel and information.

This article introduces the epistemological and pragmatic nature of the earliest methodologies of travel with specific focus on Meier's work. Influenced by the French humanist and philosopher Petrus Ramus, Meier's work reflects the growth of scientific method and consequently the emergent need for the systematisation of knowledge about exotic peoples and places. In other words, travel became secularised and consequently an instrument of learning. The main objective of this article is to direct attention to the fact that methodologies of travel challenged the traveller's consciousness of the world as a locus of knowledge. Ideally speaking, the methodologies of travel or *ars apodemica* are the Art of Knowing – Man and the World.

